

**INTERPRETAREA JURIDICĂ:
DE LA ELEMENTE JURIDICE ȘI POLITICE LA BUN SIMȚ
LEGAL INTERPRETATION:
FROM JURIDICAL AND POLITICAL ELEMENTS TO COMMON
SENSE**

**Elena ARAMĂ,
dr. hab., prof.univ.
Universitatea de Stat din Moldova**

Summery

Legal interpretation is a matter of major importance for the legal field, both theoretical and practical. Both the drafting authority and those implementing the law must take into account the values guiding the society in which law-making and enforcement processes take place. Democratic constitutional regimes proclaim the principle of separation of powers, ie of the three powers: legislative, executive and judicial. This principle in its contemporary version means not the rigid separation, the isolation of each power, but also the cooperation between powers, resulting in such a balance of power, that thanks to the brakes and counterweights provided by the Constitution and laws each of the three powers cannot slip into abuse, and in the presence of these mechanisms the democratic regime of the state is strengthened. A truly democratic regime does not mean parliamentary absolutism, it is not just the ruling of the majority, especially since under the conditions of multiparty elections and the parliamentary majority can represent less than half of the electorate of a state.

Key-words: *legal interpretation, democratic constitutional regimes, rule of law, elections.*

Statul de drept, idealul secolului XX și al XXI-lea, nu poate deveni realitate fără libera dezvoltare a personalității umane, fără asigurarea drepturilor și libertăților cetățenilor prin intermediul apelului la echitate și umanism al dreptului, procese care într-o măsură substanțială depind de interpretarea juridică. Interpretarea juridică relevă caracterul complex al dreptului, dreptul, iar politica și morala sunt în raporturi necesare cu dreptul, conținuturile lor interpenetrându-se, iar interpretarea înlesnește trecerile între aceste domenii ale socialului și permite mutații axiologice între politică, morală și drept [Mihai, p.43].

Interpretarea juridică este o temă de importanță majoră pentru domeniul juridic, atât cel teoretic, cât și practic. Atât autoritatea ce elaborează, cât și cele ce aplică legea, trebuie să țină cont de valorile ce ghidează societatea în care au loc procesele de elaborare și aplicare a dreptului. În regimurile constituționale democratice este proclamat principiul separării

puterilor, adică a celor trei puteri: legislativă, executivă și judecătorească. Acest principiu în versiunea sa contemporană înseamnă nu separarea rigidă, izolarea fiecărei puteri, ci înglobează și colaborarea dintre puteri, în rezultatul căreia se creează un astfel de echilibru de puteri, încât grație frânelor și contragreutăților prevăzute de Constituție și legi fiecare din cele trei puteri să nu poată aluneca spre abuz, și în prezența acestor mecanisme regimul democratic al statului să fie consolidat. Un regim cu adevărat democratic nu înseamnă absolutism parlamentar, nu este doar guvernarea majorității, cu atât mai mult cu cât în condițiile alegerilor pluripartitiste și majoritatea parlamentară poate reprezenta mai puțin de jumătate din electoratul unui stat. Legătura indisolubilă între democrație și stat de drept este demonstrată prin faptul că guvernarea majorității prin intermediul reprezentativității organelor puterii trebuie să fie completată de respect față de demnitatea umană, de drepturile și libertățile persoanei, altfel acea guvernare poate deveni tiranică.

Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței pentru dimensiunea umană a OSCE prevede în mod expres că statul de drept nu înseamnă doar o legalitate formală, care asigură regularitatea și coerența în instaurarea și punerea în aplicare a ordinii democratice, dar și o justiție bazată pe recunoașterea și deplina acceptare a valorii supreme a persoanei umane și garantată de instituțiile care oferă un cadru pentru exprimarea sa cea mai completă [Drepturile..., p.234].

În asigurarea drepturilor omului și a triumfului democrației un rol important aparține judecătorului, care nu ar trebui să fie subordonat nimănui, nici parlamentului, nici partidului de guvernământ, nici liderilor politici, să nu fie coruptibili, punând interesele lor patrimoniale mai presus de democrație și demnitatea umană. Anume atașamentul judecătorilor față de valorile fundamentale ale societății a generat în Anglia, SUA o încredere masivă față de puterea judecătorească și a contribuit la menținerea democrației. În paranteze fiind spus, este semnificativă îngrijorarea relativ recentă a unor judecători din Anglia referitor la adresele lor de email ce conțineau „gov.uk”, spunând că ei sunt independenți și nu o parte a guvernului. Detașarea aceasta de puterea politică și preocuparea pentru problemele individului și societății au făcut din judecătorii respectivi instrumentele democrației.

Încă în 1921 E. Lambert scria: „Puterea de interpretare poate deveni un adevărat substitut al controlului de constituționalitate” [Lambert, p.130]. Puterea de a interpreta are o amplitudă elastică, asupra ei influențează cultura juridică, dar și cultura generală, formația judecătorilor, ținuta morală a judecătorului, contextul politic, atenția justițiabililor. În adoptarea deciziei judecătorii trebuie să fie independenți și să nu primească nici un fel de instrucțiuni referitor la faptul cum trebuie să interpreteze dreptul. O justiție independentă și puternică reprezintă o garanție contra abuzurilor puterii legislative și executive, dar contra abuzurilor particularilor, indiferent de statutul lor economic sau politic. Puterea judecătorească nu este o putere

politică, funcția ei socială este de a asigura preeminența dreptului în interesul societății în întregime și a fiecărui membru în particular. Dacă puterea legislativă și executivă se schimbă periodic, alta este situația puterii judecătorești careia îi revine sarcina de a asigura continuitatea și coerența indispensabile dreptului, supunând actele normativ-juridice adoptate în diferite legislaturi și sub diferite guvernări unei interpretări care să le imprime conformitatea cu valorile universale, de respectarea cărora depinde în mod esențial conviețuirea pașnică.[Boar, p.24].

Fr. Geny în lucrarea sa clasică *Methodes d'interpretation et sources en droit* prive pozitiv, combătând exagerarea școlii tradiționale a fetișismului legii scrise relatează că interpretul trebuie să urmeze bunul simț și să vadă în legea scrisă nu altceva decât voința inteligentă a legiuitorului. „A première vue, et quand on s'en tient aux données du pur bon sens, on n'apréçoit pas quelle base rationnelle peut rester à un système *d'interprétation* de la loi, qui se sert du texte légal, pour justifier tout autre chose que ce que son auteur a voulu établir. Car, je veux, bien que la loi, une foi mise en vigueur, se sépare de la personne du législateur. Mais encore, faut-il reconnaître que celui-ci l'a laissée pleine de sa pensée et de son vouloir, à moins de voir dans le texte légal une sorte d'outré vide, que chacun remplirait à son gré. La loi écrite n'est pas autre chose, en son essence même que l'expression d'une volonté intelligente.[Geny, p.68].

În acest citat atragem atenția asupra a două exigențe relevante ale interpretării: bunul simț al interpretului și voința inteligentă a legiuitorului. Deci, interpretul trebuie să aibă bun simț și să prezume pe legiuitor ca exprimând o voință inteligentă. Activitatea de interpretare a dreptului, realizată de către judecător a fost calificată de autorul S. S. Alexeev ca fiind „punctul culminant al activității juridice”, iar cel ce interpretează trebuie să întrunească o cultură înaltă, măiestrie juridică, o vastă experiență, cunoștințe juridice profunde [Alexeev, p.136]. Un element component important al justiției este subiectul care realizează justiția, deci, magistratul. Încrederea în justiție înseamnă mai întâi, încrederea în magistrat, în spiritul său de dreptate și în personalitatea integră a magistratului.

Acum dacă comparăm aceste teze cu ceea ce reprezintă acțiunile unor judecători care au invalidat alegerile locale din Chișinău din vara acestui an (2018) vedem o discrepantă majoră. Independența justiției pe care noi, cadre didactice din mediul academic juridic, am argumentat-o ca necesară pentru întronarea dreptății, a fost prost înțeleasă de unii judecători, care au interpretat-o ca un beneficiu al profesiei, ca o lipsă de răspundere în fața poporului, ca un afront arogant adus alegătorilor, în cazul concret - alegătorilor municipiului Chișinău. Aplicând legea, judecătorul o interpretează, făcând uz de regulile de interpretare, în primul rând, de regulile lingvistice sau gramaticale. Orice interpretare se face în scopul de a descoperi semnificația celor reglementate de normă, pentru cazurile simple este suficientă regula sensului obișnuit, el are prioritate, căci se presupune că legiuitorul vorbește pe

înțelesul tuturor. În art.1 al Codului Electoral sensul termenilor este cel obișnuit, căci “pregătirea și difuzarea informației”, „conurenți electorali” „a determina să voteze” nu se referă la termeni speciali juridici, ci sunt cei din limbajul cotidian, ei arată sensul și semnificația realității la care se referă, apelează la termeni comuni, în sensul obișnuit al acestora; pe care orice destinatar al normei îl percepe fără dificultăți, iar pentru înțelegerea lui nu sunt necesare cunoștințe speciale juridice. Instanțele însă au constatat că ambii candidați au făcut agitație electorală, deși aceasta este o interpretare defectuoasă a Codului Electoral, sensul art.1 este foarte clar, căci prevede că agitația electorală înseamnă – „acțiuni de pregătire sau difuzare a informației, care au scopul de a-i determina pe alegători să voteze pentru unii sau pentru alți concurenți electorali”. Dar atât prima instanță, cât și Curtea de Apel Chișinău, pronunțând decizia sa, au indicat că pe parcursul zilei de 3 iunie 2018 (ziua alegerilor) candidatul la funcția de primar al mun. Chișinău, prin intermediul Live-Video, pe pagina sa de Facebook, a efectuat agitație electorală. Instanța a considerat că, cu toate că în adresările sale către alegători, concurentul electoral îi îndemna să se prezinte la vot, și să voteze pentru cine consideră ei de cuviință, acțiunile lui reprezintă agitație electorală. Dacă legiuitorul nu a stabilit că indemnul la vot este agitație electorală, cine a împuternicit justiția s-o facă? Este o regulă a interpretării, pe care o cunosc și studenții din anul I la Drept: „Unde legiuitorul nu prevede, nici cel ce aplică legea nu poate să o facă”, altfel adaugă la lege și organele judiciare nu au acest drept. *Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus* (Unde legea nu distinge, nici interpretul nu trebuie să distingă).

În plus, însăși textul normei prevede scopul agitației electorale ca element esențial al componenței faptei ilicite a agitației electorale, anume că acea informație să determine alegătorii să voteze pentru unii sau pentru alții concurenți electorali, pe când în fapt, indemnurile concurenților electorali îi determinau pe alegători să iasă la vot. Astfel încât o normă simplă a Codului electoral a fost interpretată cu încălcarea regulilor de interpretare și a celor de bun simț. Întrebarea care se pune: cum au interpretat instanțele în cazul dat? Cu o lipsă clară de profesionalism, incompetență ori lipsă de bun simț, sau toate împreună.

Mai mult decât atât, această interpretare eronată și răuvoitoare a fost pusă la baza constatării alegerilor invalide. De ce? Chiar dacă este încălcare (contravenție), ea se sancționează conform Codului contravențional. Dar alegerile s-au desfășurat, după informațiile autorităților abilitate cu organizarea și supravegherea alegerilor, a observatorilor în conformitate cu standardele legale. Care deci este legătura logică? Aici apelăm la regulile logicii și anume:

Un raționament este valid, dacă din propoziții adevărate ce au calitatea de premise, se obține o concluzie adevărată, respectându-se legile logice de derivare, ceea ce în mod clar nu a avut loc în cazul deciziilor instanțelor. Deciziile instanțelor s-au fundamentat pe argumente contradictorii,

care au avut calitatea de premise, iar din argumentele contradictorii (se cunoaște încă de pe timpul lui Corax și Tisias) nu pot rezulta concluzii adevărate (formal: pot rezulta orice concluzii; substanțial: nu rezultă nici una).

Argumentele contradictorii ale instanței care au calitatea de premise sunt:

1. Alegătorii nu au putere de judecată, la un îndemn ei fac ceea ce li s-a spus (au ieșit să voteze).
2. Alegătorii au putere de judecată, căci au ieșit și au votat ori cu un candidat, ori cu altul, adică au avut putere de judecată.

Această interpretare defectuoasă a fost pusă la baza invalidării alegerilor. Amintim că în hotărârea nr. 34 din 13 decembrie 2016 privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova, Curtea Constituțională a stabilit la punctele 21 și 22 că în cursul unei companii electorale sunt posibile anumite neregularități, însă valabilitatea alegerilor depinde de dimensiunile și de amploarea acestora constatate de autoritățile statului. În același context, instanța constituțională a reiterat că:

(1) anularea alegerilor poate să intervină numai în cazul în care votarea și stabilirea rezultatelor au avut loc prin fraudă;

(2) nu orice fraudă din procesul electoral este echivalentă cu fraudarea alegerilor, ci numai fraudă care este de natură să influențeze rezultatele alegerilor;

(3) cererea de anulare a alegerilor trebuie să fie motivată și însoțită de dovezile pe care se întemeiază. Trebuie atras atenția asupra faptului că instanța nu a fost sesizată cu o cerere de anulare a alegerilor, iar motivarea și dovezile pe care s-a întemeiat decizia instanței nu numai că nu sunt suficient de convingătoare, dar nu sunt nici pertinente, nici admisibile.

Instanțele implicate în luarea deciziei au dat trimitere la autoritatea lucrului judecat și la securitatea raporturilor juridice. Nu trebuie suprasolicitată autoritatea lucrului judecat, acest principiu nu are o valoare absolută, (în paranteză fie spus: pentru a da trimitere la el este necesară autoritate, pe care justiția noastră nu o are).

A fost menționată securitatea raporturilor juridice într-un context cu totul distorsionat, dar ce reprezintă ea? Securitatea juridică presupune că atât puterea legislativă, cât și organele de aplicare trebuie să edicteze norme și să le aplice astfel încât persoanele în mod normal, fără eforturi majore, să determine ce este permis și ce este interzis, ca normele să fie clare, previzibile și aplicarea lor de asemenea, deci se impun exigentele calității legii și în special cea a previzibilității aplicării sale. Legea este clară în cazul nostru, iar aplicarea – imprevizibilă. Astfel prin deciziile de invalidare instanțele încalcă această securitate prin faptul că anterior a fost o altă jurisprudență și instanțele (inclusiv Curtea Constituțională în cazul alegerilor prezidențiale din 2016) au validat alegerile. Deci existența unei practici judiciare constante trebuie să fie

avută în vedere la aprecierea caracterului adecvat al motivării unei hotărâri judecătorești, ceea ce nu a fost respectat în cazul invalidării alegerilor – decizii din 12.06, 19.06 etc. Deci în acest caz a avut loc revirimentul jurisprudenței, dar prin ce se explică necesitatea acestui reviriment? Cine îl face și din ce motive?

În practica CtEDO s-a specificat în legătură cu subiectul vizat că trebuie avut în vedere două probleme importante: ce organ poate face revirimente de jurisprudență și care sunt motivele ce le pot justifica. Răspunsul la prima întrebare - organul judiciar suprem poate face reviriment de jurisprudență și nu o judecătorie sau curte de apel și motivele sunt: ***soluționarea incertitudinii din jurisprudența sa*** (adoptarea unor criterii mai clare și deci mai ușor aplicabile) [7. Peregrin c.France]. Un alt motiv pentru care ar interveni un reviriment al jurisprudenței este ***creșterea numărului de cereri la Curte*** pe anumite probleme [8. Kudla c Pologne].

Nici unul din motive ce ar justifica revirimentul jurisprudenței nu a existat în cazul hotărârilor de invalidare a alegerilor. Deci, unde este securitatea juridică? Dimpotrivă, instanțele au indus insecuritatea juridică.

Prin această decizie alegătorii au fost considerați lipsiți de discernământ, care la îndemnul de a ieși la vot, se pornesc ca o turmă de oi și votează. Mai mare jignire demnității umane nici că se poate imagina! Respectul față de demnitatea umană impune judecătorilor un comportament ce nu subestimează puterea de judecată a oamenilor! Trecând peste aceste insulte aduse intelectului alegătorilor, revenim la afirmarea absurdă că acele îndemnuri au alterat voința alegătorilor. Cum? Că doar și un concurent electoral, și altul au îndemnat oamenii să iasă la vot, astfel încât au votat pentru unul, sau pentru altul, în funcție de preferințe (asta în cazul în care judecătorii recunosc capacitatea oamenilor de a avea preferințe și a discerne între ele).

Instanța/ele cu de la sine putere aduc probe care încă trebuie validate de experți, nu de judecător, căci de unde se poate cunoaște, cine au fost cei ce au reacționat la îndemn? Puteau fi minori, ce nu au dreptul de vot, puteau fi din alte orașe și sate ale Republicii ori chiar din afara ei. Deci, probe neconcludente, pe care dacă le-ar aduce o parte în proces, nu ar trece pragul admisibilității, dar instanțele au făcut-o. Curtea Constituțională într-o hotărâre a indicat că admisibilitatea probelor trebuie examinată sub toate aspectele, în mod obiectiv și călăuzindu-se de lege, cu o motivare corespunzătoare, astfel încât să înlăture orice suspiciune de arbitrar. La admiterea ori la respingerea unor probe organul de urmărire sau, după caz, instanța de judecată, sunt obligate să indice cu suficientă claritate argumentele unei asemenea soluții. Pentru aflarea adevărului este indispensabilă cunoașterea realității obiective a împrejurărilor cauzei, iar această operațiune nu se poate realiza decât prin administrarea probelor. Activitatea respectivă constă în deducerea în fața organului de urmărire penală sau, după caz, a instanței de judecată a faptelor și

împrejurărilor faptice care configurează orice probă în așa fel încât să se rezulte o reprezentare exactă a celor petrecute. Pentru aceasta activitatea de administrare a probelor trebuie să se desfășoare astfel încât să se evite orice atingere care ar putea nesocoti demnitatea umană, dreptul la apărare, principiul egalității armelor și, în consecință, prestigiul justiției (Decizie Nr. 120 din 15 decembrie 2017).

Tocmai aceste indicații nu au fost în vizorul instanțelor despre care am scris mai sus, iar cele prezentate mai sus ne demonstrează încălcări grave, ce denotă carențe ale justiției: fie incompetență juridică, fie subordonare politică, inclusiv iresponsabilitate profesională ori elementar - lipsă de bun simț, prezența doar a unuia dintre aceste neajunsuri, cu atât mai mult cumulate, demonstrează clar că în domeniul aplicării și interpretării juridice instanțele respective, care au comis greșeli grosolane în activitatea de interpretare și aplicare a dreptului, au încă multe de recuperat, pentru ca neprofesionalismul lor (și celelalte neajunsuri indicate mai sus) să nu fie proiectat asupra tuturor judecătorilor, unii dintre care sunt profesioniști și de bună credință. Numai încrederea ca justiția înseamnă dreptate în Republica Moldova și nu o iluzorie garanție de respect a demnității umane, revenirea tuturor juriștilor la bunul simț poate conduce la reabilitarea puterii judecătorești în ochii justițiabililor, la sporirea încrederii generale în activitatea de justiție, la ameliorarea climatului democratic în țară.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Gheorghe C.Mihai. Fundamentele dreptului. Argumentare și interpretare în drept. București: Lumina Lex, [f.a.].
2. Drepturile omului. Documente adoptate de organisme internaționale. București: Adevărul, 1990.
3. E.Lambert, Le gouvernement des juges et la lutte contre la législation sociale aux Etats Unis. L'expérience américaine du contrôle judiciaire de la constitutionnalité des lois. Reed. Pref. F.Moderne. Paris: Dalloz, 2005.
4. A.Boar. Judecătorul – putere și răspundere. În: Dreptul, București, 1998, nr.1.
5. F,Geny. Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif. Paris: L.C.D.J., 1919.
6. С.С. Алексеев. Право. Азбука. Теория. Философия. Москва, 1999.

Resurse Web:

7. Disponibil pe: <https://www.revuegeneraledudroit.eu/blog/decisions/cedh-8-decembre-1999-pellegrin-c-france-affaire-numero-2854195/>
8. Disponibil: <https://www.doctrine.fr/d/CEDH/HFJUD/GRANDCHAMBER/2000/CEDH001-63471>